

ACTES DEL DIVUITÈ COL·LOQUI INTERNACIONAL DE LLENGUA I LITERATURA CATALANES

Bucarest, 2018

ASSOCIACIÓ INTERNACIONAL DE LLENGUA I LITERATURA CATALANES
INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
UNIVERSITAT DE BUCAREST

*ACTES DEL DIVUITÈ COL·LOQUI INTERNACIONAL
DE LLENGUA I LITERATURA CATALANES*

ASSOCIACIÓ INTERNACIONAL DE LLENGUA I LITERATURA CATALANES
INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
UNIVERSITAT DE BUCAREST

*ACTES DEL DIVUITÈ COL·LOQUI INTERNACIONAL
DE LLENGUA I LITERATURA CATALANES*

Universitat de Bucarest
2-6 de juliol de 2018

a cura d'Oana-Dana Balaş i Xavier Montoliu Pauli

BARCELONA | BUCAREST
2021

ACTES DEL DIVUITÈ COL·LOQUI INTERNACIONAL
DE LLENGUA I LITERATURA CATALANES

L'edició d'aquestes actes ha estat a cura d'Oana-Dana Balaş i Xavier Montoliu Pauli

Comitè organitzador del XVIIIè Col·loqui

Presidència honorífica: Jana Balacciu Matei

Presidència: Sanda Reinheimer Rîpeanu

Secretaria: Oana-Dana Balaş

Vicesecretaria: Xavier Montoliu Pauli

Tresoreria: Mioara Angheluță

Vocals: Alexander Baumgarten, Eugenia Bojoga, Jordi Cassany Bates, Adriana Ciama, Mianda Cioba, Maria-Sabina Draga Alexandru, Joan Llinàs Suau, Coman Lupu, Diana Moțoc, Christian Tâmaș i Cristina Varga

Comitè científic internacional del XVIIIè Col·loqui

Jenny Brumme (Universitat Pompeu Fabra), Maria Conca (Universitat de València), Kálmán Faluba (Eötvös Loránd Tudományegyetem), Roger Friedlein (Universitat Bochum), Vicent Martines (Universitat d'Alacant), Joan Miquel Ribera (Universidad Complutense de Madrid), Laura Santamaria (Universitat Autònoma de Barcelona), Joan Santanach i Suñol (Universitat de Barcelona), Ildikó Szijj (Eötvös Loránd Tudományegyetem), Joan Ramon Veny (Universitat de Lleida) i Maria Àngels Verdaguer (Universitat de Vic)

Aquesta publicació compta amb la col·laboració del Centre de Lingüística Comparada i Cognitivisme de la Universitat de Bucarest.

© dels textos, els seus autors

© 2021, Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Institut d'Estudis Catalans i Universitat de Bucarest

© Fotografia de la coberta, Mircea Popa, Universitat de Bucarest (Façana de la Facultat de Llengües i Literatures Estrangeres, Palau de la Universitat)

Primera edició: abril de 2021

Correcció: Joan Llinàs Suau

ISBN: 978-84-9965-590-1

Aquesta obra és d'ús lliure, però està sotmesa a les condicions de la llicència pública de Creative Commons. Es pot reproduir, distribuir i comunicar l'obra sempre que se'n reconegui l'autoria i l'entitat que la publica i no se'n faci un ús comercial ni cap obra derivada. Es pot trobar una còpia completa dels termes d'aquesta llicència a l'adreça: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/deed.ca>.

ACTES DEL DIVUITÈ COL·LOQUI INTERNACIONAL
DE LLENGUA I LITERATURA CATALANES

Universitat de Bucarest
2-6 de juliol de 2018

a cura d'Oana-Dana Balas i Xavier Montoliu Pauli

Índex

Presentació 9

CONFERÈNCIES

Conferència magistral d'inauguració

Jana Balacciu Matei, "Les traduccions del català al romanès – rierols que porten històries per explicar la història" 13

Conferència magistral de clausura

Lídia Pons i Grieria, "Com s'expressa la possessió en l'*Atlas Lingüístic del Domini Català*" 23

Conferències plenàries

Manuel Pérez Saldanya, "D'on venen i cap a on van les conjuncions causals?" 47

Francesco Ardolino, "Tríptic de traducció: Víctor Català, Salvador Espriu i Carme Riera" 67

Montserrat Bacardí, "Traductors de confiança o la confiança dels traductors i editors de postguerra" 80

ESTUDIS

I. El català entre les llengües romàniques

Jenny Brumme i Beatrice Schmid, "Convergències i divergències en l'ús de les partícules discursives" 96

Teresa Cabré i Antonio Fábregas, "Variació i norma en els clítics de datiu de 3ª persona" 110

Jaume Corbera-Pou, "La perífrasi d'iteració verbal en romànic i especialment en català" 120

Elga Cremades i Jordi Ginebra, "Els verbs d'apats en català i en les llengües romàniques" 134

Joan Fontana i Tous, "*Justícia, brutícia. Aproximació als refranys mínims catalans i romanesos*" 148

Annabel Gràcia i Damas, "El nom de la llengua i la identitat nacional a banda i banda de la frontera administrativa. Algunes conclusions a la Franja" 165

Elena Grínina, "La jerarquia de l'idioma: Lluís d'Averçó, una visió catalana des de l'edat mitjana" 175

Mihaela-Mariana Morcov, "Analogies lexicals i semàntiques entre el romanès i el català" 183

Ildikó Szijj, "Verbs parasintètics en català i altres llengües romàniques" 194

II. Clàssics de la literatura universal a la literatura catalana

Laia Danés Sanz, "La petjada dels trobadors en la narrativa catalana del segle XIV: les noves rimades del *Cançoner Aguiló*" 206

Alba Diz Villanueva i Joan M. Ribera Llopis, “Primera recepció de l’obra de Mírcea Cărtărescu al sistema literari català. Materials de treball”	215
Laura Gallegos Ambel, “La tradició manuscrita de la narrativa en vers occitanocatalana: elements per replantejar l’anàlisi del gènere”	229
Enric Gallén, “Beckett a Catalunya. El primer muntatge d’ <i>En attendant Godot</i> (1956)”	237
Pau Joan Hernández, “Apunts sobre la recepció a Catalunya de la novel·la de fulletó francesa del dinou”	247
Sara Mortreux Soley, “Personatges i escenaris de la tradició bíblica en la poesia de Francesc Fontanella”	256
Veronica Orazi, “Clàssics de la literatura universal en el teatre català contemporani”	264
Margalit Serra, “Les al·lusions a l’obra de T. S. Eliot en el poema <i>Nabí</i> de Josep Carner”	275
Abel Soler, “El proemi al llibre III del <i>Curial</i> , les muses i el context italià de la novel·la”	286
Caterina Valriu Llinàs, “Els clàssics de la literatura universal en els clàssics de la literatura infantil i juvenil catalana: la construcció d’un imaginari propi”	297
Tomàs Vibot Railakari, “Clàssics i mitologia en la literatura popular mallorquina: el relat d’«El purgatori d’Ariant»”	308

III. Els traductors del català i al català com a prescriptors

Francesca Cerdà Mollà, “La tria lèxica d’Enric Valor en la traducció de <i>l’Ingenu</i> de F. M. Arouet (Voltaire)”	320
Maria Conca i Josep Guia, “Xavier Romeu (1941-1983), traductor d’obres de teatre contemporani, entre el reconeixement i el silenci interessat”	331
Carles Cortés Orts, “Les traduccions de Xavier Benguerel: l’enllaç amb les memòries literàries”	344
Galina Denisenko, “Rússia i Catalunya: traduccions literàries i l’ensenyament de la literatura catalana”	354
Diana Moțoc, “La veu del traductor en la traducció dels culturemes a <i>Les veus del Pamano</i> de Jaume Cabré”	361
Rafael Roca, “Verdaguer en italià i en occità: dues traduccions i una dedicatòria inèdites”	376

IV. Didàctica del català com a llengua estrangera i noves tecnologies

Sílvia Caballeria Ferrer i Carme Codina Contijoch, “El projecte <i>Magrana</i> i la literatura híbrida a l’ensenyament secundari”	391
Cèlia Nadal Pasqual, “Valors de la literatura en l’estudi de la llengua. Experiències d’un curs de traducció poètica”	401
Marina Navàs Farré, “Els trobadors a l’aula”	408
Cristina Varga, “Aprentatge puntual del català a través de la intercomprensió i de la traducció audiovisual. Un exemple de bones pràctiques”	421

LES TRADUCCIONS DE XAVIER BENGUEREL: L'ENLLAÇ AMB LES MEMÒRIES LITERÀRIES

CARLES CORTÉS ORTS
carles.cortes@ua.es
Universitat d'Alacant

Resum: La nostra investigació s'ha centrat en el testimoni personal de l'escriptor Xavier Benguerel, tant en les seues memòries com en diverses publicacions sobre el tema, sobre la seua dedicació a la traducció. La seua trajectòria com a creador es desenvolupa principalment en el camp de la novel·la i del conte, però és en la tasca traductora quan se centra en la poesia o el poema en prosa d'autors tan diversos com Jean La Fontaine, Paul Valéry, Arthur Rimbaud, Edgar Allan Poe o Pablo Neruda. L'escriptor s'interessa pel treball lingüístic com una part de la seua formació com a narrador. Tot i plantejar diversos dels reptes que té com a traductor, el que interessa dels seus escrits és la reflexió sobre la condició de la traducció i el seu paper dins de l'evolució estilística de la seua obra narrativa.

Paraules clau: traducció, poesia, narrativa catalana, exili

Abstract: Our research focuses on the personal testimony of writer Xavier Benguerel, drawn from both his memoirs and his writings on his own activity as a translator. His career as an author has mainly developed in the field of the novel and the short story, but it is when translating that he focuses on poetry or prose poems written by authors as varied as Jean La Fontaine, Paul Valéry, Arthur Rimbaud, Edgar Allan Poe or Pablo Neruda. As a writer he is interested in language analysis as a part of his training as a narrator. Although he raises several issues based on his challenges as a translator, what interests most in his writings is the reflection on the condition of translation itself and its role in the stylistic evolution of his narrative work.

Keywords: translation, poetry, Catalan narrative, exile

INTRODUCCIÓ. LA TRAJECTÒRIA DE XAVIER BENGUEREL

La trajectòria literària de Xavier Benguerel (1905-1990) ve lligada necessàriament a dos espais vitals: la ciutat de Barcelona, on va nèixer i va morir, i la ciutat de Santiago de Xile, on va residir entre els anys 1940 i 1952 després de l'exili iniciat després de la guerra civil. Aquest escriptor, que desenvolupà gairebé un treball literari de seixanta anys, dedicat amb especial importància al món de les traduccions literàries —ha traduït poesia, entre altres, de La Fontaine, d'Edgar Allan Poe, de Paul Valéry i de Pablo Neruda—, va conrear la poesia, el teatre, la crítica literària, el periodisme i, d'una manera destacada, la narrativa i el gènere memorialístic. Estem davant d'un dels autors catalans més prolífics del segle XX que, amb divuit novel·les i una trentena de narracions breus publicades, ha restat sovint en l'oblit de gran part de la crítica d'aquest país¹.

Observem, doncs, els paral·lels entre la realitat viscuda i les formes del discurs literari consecutives, de manera que podem localitzar l'aplicació de diversos mecanismes autobiogràfics en els relats resultants. No ens referim, per tant, a relats propis de la literatura de l'exili, sinó a obres publicades en posterioritat a l'any 1954 —moment a partir

---

¹ Per tal d'observar els inicis literaris de l'escriptor, podeu consultar el nostre article «Els orígens literaris de Xavier Benguerel» (Cortés 2000: 110-120).

del qual la situació sociopolítica de l'estat canvià considerablement—, que tenen com a base argumental l'experiència personal de l'autor. És així com analitzem el volum *Es confessa de les seves relacions amb La Fontaine, Edgar Allan Poe, Paul Valéry i Pablo Neruda* (1974) que ens servirà per entendre la importància de la tasca com a traductor d'un escriptor que va voler sincerar-se amb els seus lectors, de manera paral·lela a la redacció dels dos volums de memòries². Una estreta relació entre els escrits autobiogràfics i aquesta selecció de traduccions que inclou al volum on podem llegir al pròleg de Domènec Guansé: «Sens dubte, entre les pàgines presents i les que formen les *Memòries*, n'hi ha d'intercanviables. S'enllacen unes amb altres. Les que ara publica, completen les anteriors, però no dilatant-les, sinó aprofundint-les.» (1974: 20).

LA DEDICACIÓ COM A TRADUCTOR: LA REFLEXIÓ

Un dels elements que més interessa de la publicació de Benguerel és el de les reflexions entorn a l'acció del traductor. Així, inicia el seu text amb l'afirmació següent: «Traduir és robar, apropiar-se uns béns en certa manera públics però alienables.» (Benguerel 1974: 23). Una reflexió que no és exclusiva del volum *Es confessa de les seves relacions...*, ja que també podem localitzar-les, com apuntava Domènec Guansé, a les seues *Memòries (1905-1940)* (1971). Així intenta justificar la seua dedicació: «aquestes pàgines es proposen de narrar la història dels meus remordiments precedida de les meves fabuloses incursions de pirata.» (Benguerel 1974: 23). D'aquesta manera, Benguerel es converteix en el relator de la seua experiència personal com a traductor, una activitat que va significar la recuperació del seu treball intel·lectual en el primer moment de l'exili:

Va ser a partir d'aleshores que em vaig dedicar a traduir amb rigor, amb disciplina. I és curiós: no a traduir la prosa dels meus novel·listes, sinó d'uns poetes que practivaven l'ofici amb un extraordinari sentit de responsabilitat i d'exigència. (1971: 181)

Així ho apuntava també Guansé en el pròleg del volum citat:

Les reprengué amb més rigor, a partir del 1940, a Xile, on l'havia conduït l'exili. De moment, no tenia sentit presseguir la tasca narrativa [...] Però l'enyor l'incitava a refer mentalment la imatge de Catalunya [...] dedicava la major part dels ocis [...] a traduir els seus poetes preferits: Rimbaud, Baudelaire, Mallarmé, Valéry. (Guansé 16)

L'autor havia iniciat un exili, primer per terres franceses, després al país dels Andes, on amb dificultat va poder recuperar la trajectòria com a escriptor iniciada durant la dècada dels trenta. Va ser en aquella nova terra on va constituir una empresa Laboratorio Benguerel SL dedicada a la producció farmacèutica. Un treball que feia compatible amb la seua activitat intel·lectual, com apuntava el seu mateix fill, en un testimoni recollit per Julià Guillamon en *El dia revolt (Literatura catalana de l'exili)* (2008):

El més curiós del meu pare és que pogués habitar en el seu interior la vena creadora artística i la vena creadora comercial. És un cas que rarament es dona. Al començament escrivia de nit, però a penes va estar una mica situat anava al laboratori al matí, i a la tarda escrivia. Feia la migdiada, es despullava, es ficava al llit. I quan es despertava començava un altre dia. En aquella època això era encara possible. (229-231)

A Xile va fundar també el 1947 l'editorial El Pi de les Tres Branques que, anys més tard, es va convertir en El Club dels Novel·listes. Una iniciativa bàsica per la recuperació

² Per entendre el valor testimonial dels seus textos autobiogràfics, podeu llegir el nostre article «L'ampliació de la realitat en les memòries de l'exili de Xavier Benguerel» (Cortés 2001: 59-72).

de la publicació de la novel·la en català en uns moments difícils. Una experiència vital que, tot i no haver marcat els espais de la seua obra narrativa, deixà una empremta intensa en l'autor i, ben segur, en la construcció dels seus personatges i les seues trames, com ell mateix afirmava:

l'home que ha perdut pàtria, casa i béns, sauf l'honneur, és clar, llevat l'honor, era una criatura que ha pagat el condecient tribut i és digna de ser compadida i ajudada. Perquè jo no deixava mai de ser un exiliat... L'exiliat! Confortable defensa rera la qual intentava de parapetar-me a cobert de tot risc, fins i tot de celebrar les festes més assenyalades. A Xile mateix, i en última instància, ser exiliat venia a ser, com a mínim, una situació social que justament justificava els esforços per a procurar un legítim benestar material als meus familiars... (Benguerel 1982: 110)

En aquest mateix segon volum de memòries, s'hi refereix a la importància de l'activitat que va reprendre: «des meves traduccions van ser de les comptades coses que em vaig emportar a l'exili» (Benguerel 1982: 183), una dedicació conscient que havia engegat uns anys abans i que en aquelles circumstàncies va tenir, com veurem, unes conseqüències destacades per a l'evolució del seu estil literari. Les condicions vitals de l'exili dificultaven la continuïtat de la seua tasca com a narrador; el mateix autor justifica el parèntesi realitzat, tot i haver concretat en aquells primers anys dels anys quaranta diversos relats i narracions —com el cas del relat «El fugitiu» (1944) i altres, que es publicaran majoritàriament en el seu retorn definitiu a Catalunya l'any 1954:

No caure en la temptació; escriure em portaria fatalment, a més de *malversar* el temps, a idealitzar-me per justificar la meua condició de víctima humiliada, de les que perden guerra i pau, país i casa. (1982: 15)

Benguerel optava, doncs, per un nou perfil de dedicació literària, on recuperava una de les dedicacions anteriors. Una opció que pesa, fins i tot, en la presentació que té davant de Pablo Neruda: «a més de novel·lista, sou traductor de Baudelaire, de Rimbaud, de Valéry, de Mallarmé...» (Benguerel 1977: 102). Una dedicació que va portar durant molt de temps en secret, com llegim en *Memòries 1905-1940*: «jo continuava treballant en les traduccions dels poetes als quals mademoiselle Cuisinier estava dedicant el seu assaig.» (359). Així, una tasca iniciada en els primers anys de formació, prenia consistència en els primers moments de l'exili i que serviria per obtenir els primers ingressos econòmics, com podem entendre de la conversa relatada amb Antoni Maria Sbert a les oficines de la Generalitat a París:

—No us puc lliurar ni un sol franc a títol de subsidi, enteneu? M'hauríeu d'oferir algun treball, algun llibre, en certa manera, un justificant.
Se'm va acudir de proposar-li les meves versions de Verlaine, Rimbaud, Baudelaire, Mallarmé i Valéry.
—Em sembla bé —va dir amb ganes evidents d'ajudar-me—. Us en puc oferir tres mil francs. (Benguerel 1971: 375)

Veiem, per tant, com la dedicació a la traducció de la poesia va servir Benguerel per obtenir uns ingressos en un primer moment de l'exili que foren d'importància vital. És interessant observar que, si bé la seua dedicació literària es va centrar bàsicament en la narrativa, per a la traducció, va optar per la poesia. Ell mateix n'és plenament conscient en les reflexions de *Memòries. 1905-1940*:

Va ser a partir d'aleshores que em vaig dedicar a traduir amb rigor, amb disciplina. I és curiós: no a traduir la prosa dels meus novel·listes, sinó d'uns poetes que practicaven l'ofici amb un extraordinari sentit de responsabilitat i d'exigència. (181)

El mateix autor observa la certa traïció que ell mateix es fa en tant que va alternar la dedicació creativa de la narrativa amb la traducció de la poesia:

Sovint em preguntava —encara segueixo preguntant-m'ho— si la meua pruija a traduir, sobretot, repeteixo, poemes que m'acaparessin, m'exigissin esforços superiors a la meua capacitat, no era una escapatòria, la porta falsa que donava a una contrada on, al capdavant i raonablement, havia de sentir-me usurpador, clàssic i fatal *traditore*. (Benguereel 1982: 210)

De fet, en una novel·la de l'exili com *L'home dins el mirall*, publicada el 1951, podem localitzar referències als textos traduïts:

Trio el lleó per la seva tradicional noblesa i perquè penso en la faula de La Fontaine. La recordes, Maurici? El rei dels animals queda enxarxat. Agraït perquè un dia li perdonà la vida, el ratolí rosega obstinadament la xarxa fins que el lleó aconsegueix alliberar-se'n. Tot plegat lliga una mica, oi? Almenys a la meua manera d'interpretar la teua frase. *Patience et longueur de temps font plus que force ni que rage...* Engabiats, vivia aparentment profundes indolències, els seus ulls eren igual que dues gotes d'aigua morta; més que lleó semblava la pell d'un lleó resignat a decorar el saló d'una casa. Però un bon dia la gàbia s'obre i... Ho entenc o no ho entenc, Maurici? (Benguereel 1986: 57-58)

Així, va interessar-se per l'obra poètica d'autors com La Fontaine, Edgar Allan Poe, Paul Valéry o Pablo Neruda, com una mena de rept personal i amb la intenció de millorar el seu domini de la llengua, com explicitava en el segon volum de les seues memòries:

traduir poesia, exigia una operació semblant: destriar el fons i la forma del poema. No una forma retòrica qualsevol, sinó la que posseïx les propietats orgàniques de la pell, la que s'ajusta al fons per necessitat o per naturalesa. Traduir poesia involucrava, per afegidura, importants beneficis. Entre d'altres, el d'organitzar-se un llenguatge basat en la precisió, la concisió; el de buscar equivalències, analogies que enriqueixen *forçosament* el cabal lexicogràfic del traductor, el qual ha de recórrer a buscar solucions entre sinònims sovint imprevistos, a personals estructures de llenguatge, a una labor, en fi, que contribueix a la formació i endegament del seu estil. (Benguereel 1971: 181)

Domènec Guansé s'hi referia a l'empremta que aquesta tasca va deixar en la seua obra posterior:

Sense ells, és segur que la seva prosa no seria tan àeria i tan depurada, ni hauria assolit un tan elevat nivell estètic. I la influència no es limita a l'estètica, sinó que en matisa lleugerament l'evolució ideològica i moral. (Guansé 1974: 19)

És el mateix autor-traductor qui ens confirma la importància de la seua tasca en la concreció d'un estil personal:

Més que l'ofici, doncs, allò que em seduïa en aquests poetes, que continua seduïnt-me, eren tot de qualitats que tan sols podia envejar perquè m'havien estat negades: l'estil net, precís, la substància creadora, la màgia alhora que la profunditat; fins i tot la joia de crear, quan tants dubtes, reserves, reticències, temors agreujats per una encara no poc vacil·lant coneixença de l'idioma, del nostre, en ple període de formació, de depuració, de gramàtica normativa perfent-se... (Benguereel 1982: 153)

L'APRENENTATGE DE L'ESCRITOR A TRAVÉS DE LA TRADUCCIÓ

Veiem així com la traducció d'aquests textos servia com a banc d'experimentació lingüística d'un narrador que, conscient de les limitacions que encara tenia la relativament recent normativització de la llengua catalana tenia. Potser les primeres traduccions que va iniciar són sobre les faules de Jean La Fontaine. En el llibre *Es confessa de les seves relacions...* explicita

els problemes de la traducció d'aquest autor, amb casos pràctics ben representatius com el dels quatre versos que inicien la faula sobre la cigala:

La cigale, ayant chanté
 Tout l'été,
 Se trouva fort dépourvue
 Quand la bise fut venue.
 (Benguerel 1974: 53)

Davant de la dificultat d'adaptar el segon vers trisil·làbic, per tal de salvar la seua expressivitat, havia optat primerament per la traducció següent:

La cigala, que es desvia
 tot l'estiu
 per cantar, desprevinguda
 es trobà en ser el fred més rude.
 (Benguerel 1974: 54)

Tot i això, acabarà optant per una fórmula més pròxima al català com la següent:

La cigala, que es desvia
 per cantar durant l'estiu,
 es trobà desprevinguda
 quan el fred va ser més rude.
 (Benguerel 1974: 54)

Com apunta l'autor: «precisament obstacles i problemes *insolubles* actuen d'incentiu i, al capdavant, potser fan meritòria una labor, per principi, absurda, petulant, feixuga, descoratjadora a estones, a d'altres, d'una densa plenitud saborosa.» (Benguerel 1974: 54). Dues perspectives davant del seu treball com a traductor; l'escriptor assolí així el repte d'adaptar amb la major genuïtat possible al text original però adaptant-lo a la forma més estàndard de la llengua catalana. Uns problemes que no se li plantegen davant dels poemes de Paul Valéry: «existeix una exacta equivalència de les rimes entre els dos idiomes en no menys de dotze dels catorze versos del sonet valerià» (1974: 108). Observem, doncs, l'exemple que destaca:

Mes solitaires mains appellent les monarques
 Dont la barbe de sel amusait mes doigts purs:
 Je pleurais. Ils chantaient leurs triomphes obscurs
 Et les golfes enfuis des poupes de leurs barques.

Mes solitàries mans reclamen els monarques
 de la barba de sal, esplai dels meus dits purs;
 jo plorava. Ells cantaven els seus triomfs obscurs
 i els golfes escàpols de les popes de les barques.
 (1974: 108-109)

En el primer volum esmentat de les memòries dedicava un capítol al seu interès per l'obra poètica de Paul Valéry; tot això pels dies que el poeta havia passat a Barcelona l'any 1933. Benguerel explicava la impressió que havia deixat en els intel·lectuals catalans d'aleshores després d'una conferència que aquest va fer a l'Hotel Ritz organitzada pels Amics de la Poesia i la Universitat de Barcelona. Així, va poder assistir a la conferència que va donar a la cripta de la Llibreria Catalònia, de manera que temps després escrivia la reflexió següent: «la poesia catalana es trobava singularment apta per a rebre el missatge de Valéry» (Benguerel 1971: 225). Fidel al seu objectiu, traduïa els poemes de l'autor francès

que considerava clau, com és el cas de «Le cimetière marin», publicat en una separata de la revista *Germanor* il·lustrada per Carles Fontserè l'any 1947. En les *Memòries d'un exili* s'hi referia:

La meua idea en traduir aquest poema, ha estat en primer terme entrar dins una poesia que revela encara menys la bellesa que la que conté. Pocs poetes com Paul Valéry hauran posseït tan a fons aquest do rar de no exhaurir mai l'atenció del lector, de no distreure'l amb preciosismes retòrics evitables, vull dir, independents del contingut, tot i cultivar la forma amb un tacte i una elegància summes, de saber conlligar amb tanta profunda finor el que la ment proposava al seu domini de la tècnica. Segons expressió del mateix Valéry, d'aspirar al desig d'una substància més sòlida i d'una forma més sàvia i més pura. (Benguerelel 1982: 152)

La marca que va deixar el coneixement del poeta va animar-lo, sense cap dubte, a traduir una part de la seua obra. L'escriptor Joan Oliver s'hi referia en el pròleg de la novel·la publicada en el seu retorn a Catalunya *El desaparegut* (1955):

Benguerelel, poeta de profunda inspiració, ha maldat llargament en la composició del vers, que és la dura i magnífica escola dels prosistas creadors. El seu art ha cercat d'enriquir-se en pacients versions afinadíssimes de Valéry i de Poe. (15)

Així, observem com l'autor esdevé un traductor ocasional que es deixa portar pels seus impulsos, pels escriptors que li interessin:

Aquell (Rimbaud), manipulador d'una alquímia verbal, pretenia haver-se inventat el color de les vocals per a una més profunda associació amb els sons que el portaria a «escriure silencis, nits, a anotar l'inefable, a fixar vertigens». L'altre, per primera vegada, instal·lava la figura d'una idea en el nostre espai; lluitava per a fer parlar, somiar, infantar formes temporals a l'extensió, per aconseguir que l'espera, el dubte, la concentració, esdevinguessin coses visibles (Mallarmé en *Coup de dés*, segons Valéry)... (Benguerelel 1971: 181)

En el volum de memòries també s'hi refereix a l'empremta de Rimbaud en la seua dedicació: «Aquella vida única, sublim i anguniosa; una poesia que supurava somnis, deliris, pus, il·luminacions, blasfèmies, em fascinava.» (Benguerelel 1971: 182). Un altre dels autors francesos que li interessin és Paul Verlaine; amb el treball sobre la seua poesia «vaig descobrir que poesia no era, no calia, que fos sinònim de màgia, i que l'“art angèlic” podia tan sols utilitzar-se en tant que element complementari de la delectació.» (Benguerelel 1971: 182). De tota manera, el poeta que més li atrau és Arthur Rimbaud, de qui destaca «una poesia que supurava somnis, deliris, pus, il·luminacions, blasfèmies» (Benguerelel 1971: 182). Així, al seu relat ens explica com va passar de traduir Verlaine i Rimbaud, a Baudelaire i a Mallarmé, tot i ser-ne conscient, de les dificultats que tenia la seua dedicació:

No és que sigui difícil de traduir un gran poema, és impossible; d'aquí les temptacions, les temptatives. Era inevitable: sovint em quedava a mig camí. Resultaria interminable relatar les anades i vingudes que he fet al llarg dels poemes que he intentat de traduir d'ençà que vaig llegir Verlaine. Ni que les versions resultin parcialment reeixides, ni que siguin frustrades, hi ha moments, per a un mateix, el traductor, d'una emoció tan fonda i, al mateix temps, tan singular, que sent que ha aconseguit arribar al moll del poema; el sent bategar i que el poema cedeix vers a vers una part del seu misteri. (Benguerelel 1971: 183)

No obstant això, no sols la poesia centra les seues atencions com a traductor; l'obra narrativa d'Edgar Allan Poe també és objectiu seu: «Vaig discutir llargament amb mi mateix l'encara difús propòsit. Em preguntava si no es comet una més greu infidelitat en traduir

un poema en prosa que no pas en vers» (Benguerel 1974: 81)³. Poc més endavant exposa els seus objectius i la seua metodologia de treball davant dels versos en prosa de l'autor nord-americà:

En definitiva, la fórmula vers=vers, amb ritme i rima, m'era imposada per la definició d'Edgar A. Poe d'ençà que havia escrit que la poesia és una «rítmica creació de bellesa». I per bé que subordinat a la concreta relació autor-traductor, sempre que em dedicava a traduir tenia ben present que aquest monstre de la «fantasia analítica», s'havia proposat de buscar, [...] la Veritat en raó de la Bellesa que conté, i de revelar-la com si es tractés d'un *Objecte d'Art*, d'expressar-la com un *Poema*. (1974: 82)

Veiem d'aquesta manera el conjunt de reflexions que ens serveixen per a entendre la voluntat de superació d'un autor que fa compatible la seua tasca creativa amb la de dedicació a la d'altres autors: «abans d'emprendre la traducció vaig alternar la lectura de poemes, narracions i contes.» (Benguerel 1974: 79). És el temps de l'exili xilè; l'escriptor reduïa al màxim la seua activitat creativa, com ell mateix justificava en les seues memòries: «No caure en la temptació; escriure em portaria fatalment, a més de *malversar* el temps, a idealitzar-me per justificar la meua condició de víctima humiliada, de les que perden guerra i pau, país i casa.» (1982: 15). Tot i això, va guanyar diversos premis literaris, com el premi Fastenrath dels Jocs Florals de Buenos Aires de l'any 1941 amb l'obra dramàtica *Fira de desenganys* i la Copa Artística dels Jocs Florals de Londres de 1947 amb la narració «La màscara». Com hem vist abans, el mateix any va iniciar el projecte d'editorial El Pi de les Tres Branques. En aquest període, si seguim el relat de *Memòria de l'exili*, va entrar en contacte amb diverses personalitats amb els quals va compartir residència al país d'acollida com Salvador Allende, Pablo Neruda, Margarida Xirgu, Domènec Guansé, Francesc Trabal o Cèsar August Jordana. Una relació que no va cessar després del seu trasllat definitiu a Barcelona uns anys més tard, tenint en compte que mantenia el negoci del laboratori xilé.

A TALL DE CONCLUSIÓ

Cal destacar, per tant, la sinceritat amb què Benguerel aborda la seua tasca. Així ho explicita en la introducció del volum *Es confessa de les seves relacions...: «traduir exigeix esperit de renúncia, fervor, humilitat, capacitat d'admiració, d'enveja, d'amor a l'idioma i, potser, si no sobretot, una “llarga impaciència”»* (Benguerel 1974: 28). Si d'una banda valorava enormement el procés en relació a la seua formació lingüística i millora d'un estil personal, amb aquestes digressions, ofereix el missatge de la impossibilitat de la traducció perfecta. Així ho expressava en el seu segon volum de memòries:

qui sap si en aquella època d'Amèrica –i en moltes d'altres–, tant com la meua producció literària em preocupava, per dir-ho simplement, aprendre d'escriure. Un aprenentatge que implicava virtuts més complexes que la mecànica, l'habilitat que confereix una llarga experiència de l'ofici. (Benguerel 1983: 152)

Benguerel tradueix per consideració als autors que li interessin com a lector, més enllà de la seua dedicació a la narrativa, es mostra impressionat pels poemes que té davant seu, i intenta, amb un deix d'insatisfacció, oferir-los una nova versió en la llengua pròpia.

³ En el capítol 22, «Germà Corb», de *Memòries d'un exili*, Benguerel s'hi refereix, tant a les traduccions de Poe com de les faules de La Fontaine (Benguerel 1982: 160-164).

Per això mateix, n'és conscient, de les seues limitacions, tot deixant de banda el debat que es pugua iniciar després de la publicació de les seues traduccions:

alliberat del temor dels exclusivismes, indiferent a tendències o escoles, sord tant als qui beneeixen com als qui excomuniquen, practicant excepcionalment l'art dels versos, he buscat per al meu íntim solaç i, a tongades, com a saludables higiene, la poesia ni que sigui en fonts amagades o anònimes. (Benguereel 1971: 183)

No obstant això, com reconeix el mateix autor, «amb les convulsions i després del desastre que a França es pressentia, les meves traduccions es perdessin. Aquest destí no em pesa. Gens. Ara, n'estic segur, *m'obligarien* a una feina que em destorbaria i no em proporcionarien la mateixa *utilitat* que en aquella ocasió.» (Benguereel 1971: 184). Una pèrdua, per tant, de gran part de les traduccions realitzades durant l'exili que deixà en l'autor el sentit positiu de la formació personal del futur narrador: «vaig aprendre que, escriure, exigeix un sincer esperit de renúncia, interminables sumes de fervor, humilitat, capacitat d'admiració, amor a l'idioma i, potser, si no sobretot, una *llarga impaciència*.» (Benguereel 1971: 184). Unes paraules que gairebé repeteix en el volum *Es confessa de les seves relacions...*: «un esperit de renúncia, fervor, humilitat, capacitat d'admiració, d'enveja, d'amor a l'idioma i, potser, si no sobretot, una *llarga impaciència*.» (Benguereel 1974: 28).

Comptat i debatut, hem pogut observar com dins del relat de l'experiència de l'exili de Xavier Benguereel, hi ha un interès per deixar constància de la seua dedicació a la traducció. Benguereel es mostra com és, un escriptor en formació disposat a millorar el seu estil personal a partir de l'experiència lingüística d'altres escriptors —principalment poetes—. Si bé és cert que la dedicació a la traducció va facilitar-li en el moment de la postguerra una mena d'aixopluc econòmic, el seu interès radica en les dècades anteriors i es va veure incrementat en els anys cinquanta i seixanta.

L'autor reflexiona sobre el seu procés de treball, molt especialment sobre la tria dels textos a traduir a partir d'una voluntat personal producte de l'interès pels escriptors seleccionats. Tot i la publicació l'any 1974 del volum *Xavier Benguereel es confessa de les seves relacions amb la Fontaine, Edgar Allan Poe, Paul Valéry, Pablo Neruda*, la seua obra memorialística recull gran part de les seues reflexions i disquisicions sobre el procés de traducció. Amb un posat humil i de perfil secundari, intenta justificar al lector allò que és una decisió personal. Tot plegat per entendre l'impacte personal que van provocar aquestos escriptors en la seua trajectòria intel·lectual. Una mena de captatio benevolentia que converteix en explicació innecessària el que és obvi, l'interès per Xavier Benguereel per la literatura francesa clàssica, de la qual és bon coneixedor.

Veiem, doncs, com l'anàlisi d'aquesta part productiva de l'escriptor barceloní ens amplia el coneixement de la seua obra en conjunt. Un autor que, com apuntàvem a l'inici, esdevé cabdal per entendre l'evolució de la narrativa catalana a mitjan camí entre la II República i la postguerra. Cal fixar, per tant, el seu lloc en la nostra història literària,⁴ conèixer la seua personalitat i entendre els factors que van fer possible una trajectòria tan peculiar com la seua.

CARLES CORTÉS ORTS
carles.cortes@ua.es
Universitat d'Alacant

⁴ Així ho apuntava també Lluís Busquets en el seu article «Xavier Benguereel, un pou de sorpreses» (1989: 46).

BIBLIOGRAFIA

- Benguerel, Xavier (1955) *El desaparegut*, Barcelona, Selecta.
- Benguerel, Xavier (1971) *Memòries 1905-1940*, Barcelona, Alfaguara.
- Benguerel, Xavier (1974) *Xavier Benguerel es confessa de les seves relacions amb La Fontaine, Edgar Allan Poe, Paul Valéry, Pablo Neruda*, Barcelona, Selecta.
- Benguerel, Xavier (1977) *Llibre del retorn*, Barcelona, Planeta.
- Benguerel, Xavier (1982) *Memòries d'un exili: Xile 1940-1952*, Barcelona, Ed. 62.
- Benguerel, Xavier *L'home dins el mirall – La màscara*. Barcelona: Ed. Proa, 1986.
- Busquets, Lluís (1989) «Xavier Benguerel, un pou de sorpreses», *Serra d'Or* 355, pp. 45-49.
- Cortés, Carles (2000) «Els orígens literaris de Xavier Benguerel», *Revista de Catalunya* 155, pp. 110-120.
- Cortés, Carles (2001) «L'ampliació de la realitat en les memòries de l'exili de Xavier Benguerel» dins Balaguer, Enric i altres ed., *Història, memòria i construcció del subjecte*, Alacant-València, Denes, pp. 59-72.
- Guansé, Domènec (1974) «Pròleg» dins Benguerel, Xavier *Es confessa de les seves relacions amb La Fontaine, Edgar Allan Poe, Paul Valéry, Pablo Neruda*, Barcelona, Selecta, pp. 13-20.
- Guillamon, Julià (2008) *El dia revolt (Literatura catalana de l'exili)*, Barcelona, Empúries.